

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.19>

**CHARAKTERYSTYKA LEKSYKALNO-SEMANTYCZNA
UKRAIŃSKIEGO TERMINOSYSTEMU JĘZYKOZNAWSTWA PŁCI
(NA MATERIALE KONSTRUKCJI ANALITYCZNYCH)**

Oksana Chuieshkova

*kandydatka nauk filologicznych, docentka,
docentka Katedry Pracy Krajoznawczo-Turystycznej,
Nauk Społecznych i Humanistycznych
Ukraińskiej Akademii Inżyniersko-Pedagogicznej (Charków, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-7995-6608
chueshkova@ukr.net*

Adnotacja. Artykuł poświęcono rozważeniu strukturalnych i semantycznych parametrów terminów analitycznych ukraińskiego systemu terminowego językoznawstwa płci. Należy zauważyć, że analizowany terminosystem, będący na styku językoznawstwa i badań płci jako interdyscyplinarny kierunek naukowy, aktywnie się rozwija, przyciągając do swojego składu jednostki terminowe tych gałęzi naukowych. Podkreślono, że wszystkie terminy analityczne charakteryzują się stabilnością, odtwarzalnością i integralnością semantyczną, ponieważ są wyrazem jednej, rozwiniętej koncepcji naukowej, jednak stopień integralności semantycznej zależy od tego, do którego podsystemu leksykalnego należą ich składniki. Zaproponowano klasyfikację wyrazów terminologicznych według stopnia integralności semantycznej na podstawie opozycji „termin-nietermin”, wyróżniono dwie grupy. Pierwsza z nich obejmuje kombinacje terminów, które mają niższy stopień integralności semantycznej, charakteryzujące się formalnym rozkładaniem i zewnętrznie przypominające wolne kombinacje słów; wszystkie składniki takich jednostek terminologicznych są używane w znaczeniu terminologicznym. Najwyższy stopień integralności semantycznej ma druga grupa, reprezentowana przez kombinacje terminów, w których jeden lub więcej składników są terminami, a reszta jest zapożyczona z innych podsystemów leksykalnych.

Słowa kluczowe: struktura leksykalno-semantyczna terminu analitycznego; opozycja „termin-nietermin”; stopień integralności semantycznej; transterminologizacja.

**LEXICO-SEMANTIC CHARACTERISTICS
OF THE UKRAINIAN TERM SYSTEM OF GENDER LINGUISTICS
(BASED ON THE ANALYTICAL CONSTRUCTIONS CONTENT)**

Oksana Chuieshkova

*Candidate of Filology Science, Assistant Professor,
Associate Professor of Local History and Tourism, Social Sciences and Humanities
Ukrainian Engineering Pedagogics Academy (Kharkiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-7995-6608
chueshkova@ukr.net*

Abstract. The article deals with the consideration of the structural and semantic parameters of the analytical terms of the Ukrainian term system of gender linguistics. It is emphasized that the analysed terminology system, being at the intersection of linguistics and gender studies as an interdisciplinary scientific direction, is actively developing, involving term units of these scientific fields to its structure. It is emphasized that all analytical terms are characterized by stability, reproducibility and semantic integrity, as they are the expression of a single, well-researched scientific concept, but the degree of semantic integrity depends on the lexical subsystem to which their components belong. The classification of terminological phrases according to the degree of semantic integrity based on the “term – non-term” opposition is proposed, two groups are distinguished. The first one includes terms that have a lower degree of semantic integrity, are characterized by formal decomposability and externally resemble free word combinations; all components of such term units are used in the terminological sense. A higher degree of semantic integrity belongs to the second group, represented by term combinations in which one or more components are terms, and the rest components are borrowed from other lexical subsystems.

Key words: lexical-semantic structure of the analytical term; the «term-non-term» opposition; degree of semantic integrity, transterminologization.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ АНАЛІТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ)

Оксана Чуєшкова

*кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри краєзнавчо-туристичної роботи,
соціальних і гуманітарних наук
Української інженерно-педагогічної академії (Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-7995-6608
chueshkova@ukr.net*

Анотація. Статтю присвячено розглядові структурно-семантичних параметрів аналітичних термінів української терміносистеми гендерної лінгвістики. Наголошено на тому, що аналізована терміносистема, перебуваючи на стику мовознавства й гендерних досліджень як міждисциплінарного наукового напрямку, активно розвивається, залучаючи до свого складу терміноодиноці цих наукових галузей. Підкреслено, що всі аналітичні терміни характеризуються стійкістю, відтворюваністю та семантичною цілісністю, оскільки є вираженням єдиного, відпрацьованого наукового поняття, проте ступінь семантичної цілісності залежить від того, до якої лексичної підсистеми належать їхні складники. Запропоновано класифікацію термінологічних словосполучень за ступенем семантичної цілісності на основі опозиції «термін – нетермін», виділено дві групи. До першої віднесено терміносполучення, які мають нижчий ступінь семантичної цілісності, характеризуються формальною розкладністю і зовні нагадують вільні словосполучення; усі компоненти таких терміноодиноць ужиті в термінологічному значенні. Вищий ступінь семантичної цілісності має друга група, представлена терміносполученнями, у яких один або кілька компонентів є термінами, а решта запозичені з інших лексичних підсистем.

Ключові слова: лексико-семантична структура аналітичного терміна; опозиція «термін-нетермін»; ступінь семантичної цілісності; транстермінологізація.

Вступ. Сучасна українська терміносистема гендерної лінгвістики (далі ТСГЛ) становить молодшу функціональну терміносистему, яка репрезентує новий науковий напрям – гендерну лінгвістику, посідає певне місце серед інших термінологічних систем українського термінологічного фонду, беручи участь у формуванні та розвитку загальних термінологічних засад українського термінотворення.

Попри пильну увагу науковців до проблем теоретичного термінознавства загалом (станом на сьогодні досліджено близько 150 терміносистем, що охоплюють різні галузі знань) ТСГЛ потребує подальшого аналізу й опрацювання, що й зумовлює актуальність дослідження. Окремі зауваження щодо ТСГЛ знаходимо в роботах А. Архангельської, М. Брус, М. Гінзбурга, О. Малахової, Ю. Маслової, Л. Ставицької, О. Тараненка, також у колективній монографії за редакцією Т. Космеди. У попередніх авторських публікаціях було окреслено деякі проблеми у формуванні термінології, зокрема труднощі у виявленні її складу, розбіжності стосовно визначення й правопису окремих термінів; проаналізовано явище синонімії і варіантності; розглянуто корпус базових термінів; схарактеризовано словотвірно-структурні особливості термінів терміносистеми гендерної лінгвістики.

Мета цієї статті – дослідити структурно-семантичні параметри аналітичних термінів ТСГЛ, оскільки у складі аналізованої терміносистеми наявні «терміни-слова та термінологічні словосполучення зі значною кількісною перевагою останніх» (Чуєшкова, 2022: 83). У роботі застосовано такі методи наукового аналізу: описовий – для встановлення складу термінів ТСГЛ; компонентного аналізу – для вивчення особливостей формування термінологічного значення; дефінітивного аналізу – для вивчення плану змісту термінологічних словосполучень (далі ТС) ТСГЛ.

Матеріалом дослідження послужили аналітичні терміни (287 одиниць), виокремлені шляхом суцільної вибірки з наукових праць зазначених вище вчених, також було використано два словники гендерних термінів.

Основна частина. Виходимо з того, що аналітичний термін – це граматичне поєднання двох або більше слів на основі підрядного зв'язку, яке служить засобом номінації спеціальних понять, має дефініцію, відзначається стійкістю, відтворюваністю та семантичною цілісністю.

Семантичну структуру терміна розглядаємо як сукупність сем, що відбивають суттєві ознаки наукового поняття. Такий погляд базується на філософському тлумаченні поняття структури як «способу закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання, сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність» (Філософський енциклопедичний словник, 2002: 611).

Оскільки ТС складається з двох та більше слів, логічно передбачити, що семантика сполуки в цілому залежатиме від їхніх значень. Основний акцент робимо на розгляді того, яким чином формується семантична структура терміносполучень, чи становить вона просту суму значень складників, чи можливі інші типи відношень. Переконали, що будь-яке ТС є семантично цілісною конструкцією. Однак це питання потребує ширшого розгляду, виходу за межі термінології. Йдеться про дихотомію вільних та невольних словосполучень і, відповідно, віднесення аналітичних термінів до однієї з цих категорій.

У сучасному мовознавстві найширше представлена класифікація словосполучень за синтаксичною будовою та лексико-семантичною структурою, яка містить три позиції, а саме: вільні словосполучення, стійкі словосполучення (або сталі, або лексикалізовані, або синтаксично обмежені та ін.) і фразеологізми. Вільними вважаються словосполучення, складники яких зберігають своє самостійне лексичне значення та мають більшу або меншу мірою широке поле вживання. Вільні сполучення слів створюються в конкретному акті мовлення для повідомлення певного змісту. Водночас говорити про існування абсолютно вільних словосполучень немає сенсу, бо їх утворення залежить як від граматичної природи сполучуваних слів, так і від належності їх до різних сфер уживання. Поділ словосполучень на лексично обмежені та необмежені спирається на лексичну сполучуваність слів, тому ступінь лексичної обмеженості може бути різний і зумовлюється семантикою сполучуваних слів. Цей поділ умовний і відносний, оскільки показує лише більшу або меншу сполучуваність слів порівняно одне з одним; як наслідок, усі словосполучення виявляються лексично обмеженими, бо слова, які їх складають, пов'язані певним колом понять. Наприклад, дієслово *слухати* утворює словосполучення, лексично необмежені порівняно з дієсловом *підслухати* (пор.: *слухати радіо; слухати дитину; слухати передачу* тощо, але *підслухати розмову*), проте, безвідносно до цього дієслова його сполучуваність також обмежена тими словами, які здатні позначувати об'єкт цього процесу. Таким чином, будь-яке словосполучення, компоненти якого зберігають свої первинні лексичні значення, може бути лише відносно вільним.

Невільні сполучення слів характеризуються перш за все визначеним лексичним складом, фіксованим або частково змінним, але завжди обмеженим у добір чимось зовнішнім стосовно реалізованого значення слова або значення конструкції. Серед чинників, які сприяють обмеженню сполучуваності слів, традиційно називають такі: граматичне значення слова (прислівники, як правило, не сполучаються з іменниками), реальне значення слова, стилістичне тяжіння слова, традиція слововживання. Аналізуючи цей масив сполучень слів, учені традиційно виділяють два кількісно і якісно неоднорідні комплекси: фразеологічно зв'язані словосполучення та сталі або синтаксично обмежені словосполучення.

Фразеологічно зв'язані словосполучення об'єднують фразеологізми різного ступеня їх лексикалізації – фразеологічні сполучення, фразеологічні єдності та фразеологічні зрощення. У фразеологічних сполученнях значення компонентів семантично більш пов'язані між собою, ніж значення елементів вільних словосполучень. Складові частини фразеологічних сполучень зберігають майже сепаратність своїх лексичних і граматичних значень. Однак семантична структура цілого виразу не є простою арифметичною сумою лексико-граматичних значень його компонентів. Вона стабілізується, точніше фразеологізується валентною обмеженістю одного з компонентів фразеологізму. Наприклад, слова *зо сміху, компліменти* тощо детермінуються тільки такими поширювальними елементами, як (відповідно): *падати, лягати; правити, говорити, відпускати* і, можливо, ще двома-трьома, але не більшою кількістю. Семантика фразеологічних єдностей складається ніби зі значень їх компонентів, але насправді останні тільки накреслюють, проєктують значення цілого звороту, наприклад: *зелена вулиця; мати камінь за пазухою; як з гуски вода; наскочила коса на камінь; хоч око виколи* тощо. На відміну від фразеологічних єдностей, у яких залишаються слабо помітні сліди живих синтаксичних відношень і можливість виведення семантики цілого звороту з його компонентів, фразеологічні зрощення характеризуються абсолютною смисловою неподільністю. Їх семантика і синтаксична будова не мотивуються, наприклад: *біла гарячка; пасти задніх; дати дуба; березова каша; світ за очі; на всі будовки* тощо (Удовиченко, 1968: 82–94).

Третя група словосполучень у сучасній науці тлумачиться неоднозначно. Це стосується як складу, так і самої назви цього комплексу неоднослівних утворень. Г. Удовиченко, зокрема, називає ці словосполучення сталими, синтаксично обмеженими або лексикалізованими, Б. Михайлишин вважає, що терміном «стійке словосполучення» можна узагальнити всі невільні поєднання слів: «стійке словосполучення представляє дуже широке лінгвальне поняття і є гіперонімом щодо кількох гіпонімів, у тому числі й фразеологічних одиниць» (Михайлишин, 1998: 73). До розряду стійких словосполучень автор пропонує включати ідіоми, складені терміни та лексикалізовані словосполучення (останні, на думку Б. Михайлишина, перебувають посередині між фразеологізмами та неоднослівними термінами; це словосполучення типу *абсолютна більшість; батьківський комітет; батько-мати; вахтовий журнал; центр ваги; ватманський папір* та под.). Зрозуміло, що будь-який фразеологізм є стійким сполученням слів, але зворотне твердження не буде правильним: далеко не кожне стійке словосполучення є фразеологізмом.

Ми, як і М. Алефіренко, О. Іващишин, Б. Михайлишин, Г. Удовиченко вважаємо, що до стійких словосполучень, разом із фразеологізмами, належать також і складені терміни. Хоча цю думку поділяють далеко не всі науковці. Разом зі стійкими виділяють групу вільних терміносполучень у складі науково-технічної термінології О. Лисенко та Т. Пристайко, серед термінів програмування А. Ніколаєва. У загальномовному аспекті стійкість словосполучення зазвичай визначається злитістю компонентів та частотністю вживання. Категорія стійкості має структурний та узуальний аспекти. Останній належить до сприйняття вислову мовним соціумом – до відчуття частотої повторюваності вислову в мовленні різних носіїв мови. Структурний аспект стійкості (обмеження трансформованості, дефектність парадигми тощо) не є обов'язковим. Якщо відсутня узуалізація (фіксованість в узусі певного словосполучення), говорити про стійкість зі структурної чи будь-якої іншої точки зору немає підстав.

На нашу думку, усі складені терміни є, безумовно, стійкими сполуками слів, проте причиною цього є швидше позамовні, аніж мовні чинники. Природа стійкості терміносполучень є поняттєвою. Відомо, що

термін, як однослівний, так і неоднослівний, є назвою спеціального поняття. Саме співвіднесеність з поняттям і зумовлюється його стійкість та семантична цілісність. Щоразу, коли створюється термін, у нашій свідомості він пов'язується з тим самим предметом або поняттям у тому ж аспекті його наукового усвідомлення. При цьому термін виражає (якщо він однозначний) те саме поняття тієї ж структури. Термінологічні словосполучення характеризуються стійкістю, відтворюваністю та семантичною цілісністю, оскільки є вираженням єдиного, відпрацьованого наукового поняття. Сама термінологічна функція робить їх стійкими при виникненні, що неможливо для словосполучень із подібним характером компонентів, які не мають цієї функції.

Акцентуючи семантичну цілісність аналітичних термінів, виділяємо кілька її ступенів. На думку авторів монографії «Склад і структура термінологічної лексики української мови», залежить це від характеру семантики та особливостей функціонування слів-компонентів терміносполучень. Проте основним чинником, який зумовлює більший чи менший ступінь семантичної цілісності є, на наше переконання, належність одного чи кількох компонентів ТС до термінологічної або неспеціальної галузі лексики (про що йтиметься далі).

В українському термінознавстві фіксуємо спроби розглядати специфіку семантики неоднослівних термінів під кутом зору термін / нетермін. Але вітчизняні науковці обмежуються констатацією того, що складники аналітичних термінів можуть належати як до власне термінологічної лексики, так і до інших лексичних шарів, не пов'язуючи це з питанням про семантичну злитованість компонентів усередині термінологічної сполуки. Так, автори згадуваної вище колективної монографії виділяють двоскладні атрибутивні та об'єктні ТС. Перші за значенням компонентів поділяються на три групи:

1. Складені терміни, в яких обидва слова мають термінологічний характер (*промисловий прибуток; товарна вартість*).

2. Складені терміни, у яких означувальне термінологічного характеру, а означуване – загальноновживане слово (*вексельний курс; грошова сума; економічний переворот*).

3. Складені терміни, в яких атрибут нетермінологічного характеру, а означуване – термін (*природна вартість; чистий прибуток*).

Стосовно об'єктних ТС зазначається, що їх складниками, як і в атрибутивних словосполученнях, є слова і термінологічного, і нетермінологічного характеру, причому носієм основного значення виступає переважно іменник у формі родового відмінка: *засіб платежу; предмет споживання* (Крижанівська, 1984: 128 – 129).

А. Коваль пропонує розрізняти чотири типи термінологічних словосполучень:

1. Обидва слова у складі словосполучення – терміни (*гіперболічний логарифм; киснева корозія*).

2. Родове поняття – термін, видове поняття – загальноновживане слово (*зрізана піраміда; вища геометрія; непарна функція*).

3. Родове поняття – загальноновживане слово, видове поняття – термінологічне (*білінійна форма; координатна поверхня*).

4. Жоден з елементів терміна-словосполучення не є терміном (*ластівчин хвіст; гірська шкіра; сніговий карниз*) (Коваль, 1970: 295).

Коментуючи наведену класифікацію, дослідниця не простежує зв'язків із семантикою, але робить акцент на системності. Так, вона відзначає, що при правильному доборі й сполученні елементів неоднослівні терміни перших трьох типів мають системні властивості. Терміни четвертого типу не відображують системи понять певної дисципліни: у них відбиваються тільки деякі зовнішні ознаки предметів.

Класифікацію, яка частково дублює дві попередні, знаходимо в О. Івацішин (Івацішин, 1996: 41–44). Дослідниця справедливо відзначає, що в семантичному відношенні термінологічні словосполучення є суцільними лексичними одиницями. Але семантична характеристика обмежується твердженням про те, що складовими ТС можуть бути як слова спеціального словника, так і загальноновживана лексика. Яким чином відзначена науковицею властивість аналітичних термінів пов'язана з їхньою цілісністю, авторка не коментує. Простежити цей зв'язок пропонуємо на прикладі нашої класифікації термінологічних словосполучень ТСГЛ за ступенем семантичної цілісності. Стрижневою для класифікації є опозиція «термін – нетермін».

На матеріалі двокомпонентних терміносполучень досліджуваної терміносистеми виділяємо дві групи. До першої відносимо ТС, які мають найнижчий ступінь семантичної цілісності, характеризуються формальною розкладністю і зовні нагадують вільні словосполучення. Обидва компоненти таких терміноодиниць ужиті в термінологічному значенні. Зважаючи на специфіку аналізованої терміносистеми, яка поєднує терміни мовознавства й гендерних досліджень, серед субстантивно-ад'єктивних ТС виділяємо три підгрупи:

- іменник репрезентує сферу гендерних досліджень, прикметник – лінгвістичну, напр.: *лінгвістична гендерологія; мовний андроцентризм; мовний сексизм; лінгвістичний сексизм; словотвірна фемінізація; мовний фемінізм; синтаксична фемінізація; суфіксальна фемінізація; апеллятивний фемінітив; відандронічний фемінітив; віддієслівний фемінітив; відпатронічний фемінітив; відприкметниковий фемінітив; генеричний маскулінізм; демаскулінний фемінітив; конфіксальний фемінітив; суфіксальний фемінітив; словотвірна фемінізація;*

- іменник належить до сфери лінгвістики, прикметник – гендерних досліджень, напр.: *гендерна лінгвістика; феміністична лінгвістика; гендерний номінатив; гендерна лексема; гендерний неологізм; гендерна метафора; гендерна контамінація; несексистська мова; жіноча моція; жіноча риторика; жіноча фразеологія; фемінне мовлення; жіноча мова; фемінний словотвір; жіноча деривація; жіноче словотворення; постпатріархатні мови; сексистська мова; фемінізувальне закінчення; фемінізувальний формант;*

фемінітивна лексика; фемінінний лексикон; відмаскулінна моція; маскулінна фразеологія; маскулінний лексикон; відмаскулінний апелятив; відфемінінний дериват; маскулінний номінант; демаскулінний дериват; дефемінінний словотвір; неофемінінне словотворення; фемінінна неологізація; фемінінний новотвір; фемінінний номінант; фемінінний дериват; жіночотворчий суфікс; жіночотворчий формант; маскуліоцентрична мова; родо-статевий транспозит; фемінізована лексема; гендерована мова; гендероване закінчення; фемінізований іменник; маскулінний корелят;

• обидва складники – лінгвістичні терміни: *моційний дериват; суплетивна моція; моційний корелят; моційна кореляція;*

До цієї ж групи відносимо й бінарні сполуки, побудовані за моделлю прикладки, обидва компоненти яких є термінами, напр.: *дериват-фемінатив; маскулінітив-сексизм; сексизм-маскулінатив; сексизм-фемінатив; фемінітив-ареалогізм; фемінітив-германізм; фемінітив-етнонім; фемінатив-кодериват; фемінітив-новотвір; неологізм-фемінатив; фемінатив-паралелізм; фемінітив-сексизм.*

Спостереження над терміносполученнями першої групи дозволяють твердити, що їм не властива лексична неподільність слів-компонентів. Кожен член аналізованих структур – показник суттєвих рис позначуваного поняття, у кожному з них реалізується частка цілісної смислової єдності, основою якої є семантика всіх членів сполуки.

До другої групи відносимо терміносполучення, у яких один компонент є терміном, а другий запозичений з іншої лексичної підсистеми. Унаслідок часткового або повного переосмислення, якого зазнає другий компонент сполуки, значення термінологічного словосполучення не сприймається як сума значень складових. Стосовно таких ТС можемо говорити про вищий ступінь семантичної цілісності, порівняно з ТС першої групи. Серед субстантивно-ад’єктивних ТС виділяємо терміносполучення, у яких:

1) іменник має термінологічне значення, прикметник (дієприкметник) належить:

а) до загальноновживаної лексики: *новітній фемінатив;*

б) до лексики обмеженого вживання, зокрема книжної, напр.: *недискримінаційна мова; позитивна мова; неупереджена мова; варіантний фемінатив;*

2) прикметник має термінологічне значення, іменник належить:

а) до загальноновживаної лексики, напр.: *гендерна сліпота; гендерна чутливість; сексистське висловлювання; гендерне спілкування; гендерна роль; гендерна норма; моційна пара; моційне найменування; фемінінне найменування; гетеронімна назва; маскулінне найменування; агентивно-професійна назва; фемінізоване найменування; фемінізувальний засіб;*

б) до лексики обмеженого вживання, зокрема книжної, напр.: *мовне планування; гендерна асиметрія; гендерний стереотип; гендерні упередження; гендерний концепт; гендерний дискурс; мовна дискримінація; гендерна маркованість; гендерний маркер; гендерна експертиза; моційний процес; генералізувальна функція; маскулінна форма; патріархальна парадигма; фемінативна система; фемінінне варіювання; фемінітивне утворення; фемінізована одиниця; фемінізована форма; маскулінізована форма; фемінізований відповідник; гендерна комунікація; гендерний новотвір.* Сюди ж відносимо й нечисленні субстантивно-субстантивні ТС *категорія жіночості; стратегія фемінізації; категорія фемінативності,* у яких один зі складників належить до книжної лексики.

Групу ТС, обидва компоненти яких не належать ані до лінгвістичної, ані до сфери гендерних досліджень, не виділяємо, оскільки, за нашими спостереженнями, такі ТС репрезентовані однією номінацією – субстантивно-субстантивним ТС *стратегія нейтралізації.*

Наведені приклади свідчать про те, що смислова єдність таких терміносполучень формується на базі компонентів, значення яких більшою або меншою мірою віддаляються від значень тих же слів у вільних сполуках. І це природно, оскільки слова-компоненти терміносполук, які не є власне лінгвогендерологічними термінами, починають виконувати нову термінологічну функцію, внаслідок чого обов’язково відбувається їхнє семантичне переосмислення. Проілюструвати цю тезу можна такими прикладами:

• *«сліпота – нездатність, невміння помічати те, що відбувається навколо, правильно оцінювати його»* (Словник української мови в 11 т., 1970 – 1980) і *«гендерна сліпота – нездатність враховувати гендерну змінну або несвідоме ігнорування гендерних проблем під час розробки політичних і соціальних програм, наукових досліджень, інформаційно-просвітницьких матеріалів тощо»* (Словник гендерних термінів, 2016: 68);

• *«упередження – негативна, несправедлива думка, яка складається щодо кого-, чого-небудь наперед, та пов’язане з нею відповідне ставлення»* (Словник української мови в 11 т., 1970 – 1980) і *«гендерні упередження – це соціальна установка з негативним і спотвореним змістом, упереджена думка стосовно представників іншої статі»* (Словник гендерних термінів, 2016: 81);

• *«стратегія – мистецтво суспільного і політичного керівництва масами, яке має визначити головний напрям їх дій, вчинків; спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь»* (Словник української мови в 11 т., 1970 – 1980) і *«стратегія фемінізації – стратегія реформування мови, яка полягає в послідовному вживанні фемінітивів і відповідно униканні загального чоловічого роду»; «стратегія нейтралізації – стратегія реформування мови, яка полягає у послідовній нейтралізації граматичного роду, зокрема, завдяки збірним поняттям (студентство), словам спільного роду (бідолаха, невдаха, стиляга, трудяга) або іншим лексичним засобам (наприклад, аудиторія чи когорта – замість читачі і читачки; людина, особа, колега)»* (Малес, 2013: 126);

• *«асиметрія – брак або порушення симетрії; несиметричність, нерозмірність»* (Словник української мови в 11 т., 1970 – 1980) і *«гендерна асиметрія – нерівномірна представленість у мові осіб різної статі»* (Словник гендерних термінів, 2016:198).

У наведених прикладах спостерігаємо транстермінологізацію стрижневих компонентів із подальшим звуженням їхнього значення під час творення ТС. Уважаємо, що під час лексико-семантичного способу термінотворення не відбувається механічного перенесення звукової оболонки з неспеціальної в термінологічну сферу; обов'язковою умовою цього процесу є семантичні зрушення широкого спектра дії: від незначного нюансування до часткового або повного переосмислення значення слів-нетермінів.

Семантичну структуру трикомпонентних ТС аналізуємо з тих же позицій, що й двокомпонентних, оскільки тричленні терміносполучення формуються на базі двочленних ТС. У складі трикомпонентних терміносполучень так само виділяємо дві групи. До першої відносимо ТС, які характеризуються формальною розкладністю, усі складники таких ТС – лінгвістичні або гендерні терміни, наприклад: *малопродуктивний фемінізувальний формант; гендерний мовний номінатив; аугментативний похідний фемінатив; експресивна фемінітивна лексика; знижена фемінітивна лексика; фемінітивний словотворчий суфікс; гендерна культура мовлення; жіночий стиль мовлення; словотвірна похідність фемінітивів; словотвірна семантика фемінітивів; словотвірні розряди фемінітивів; фемінативна підсистема мови; чоловічий стиль мовлення; маскулінізована словотвірна модель; фемінізована словотвірна модель; способи творення фемінітивів; фемінатив агентивно-професійної семантики; словотвірно фемінізована лексема; варіантні фемінативи-деривати; фемінізований варіант-паралелізм; фемінізований варіант-синонім; відфемінітивний словотвірний тип; непродуктивний фемінізувальний формант; продуктивний фемінізувальний формант; словотворча база фемінітивів; словотворчі засоби фемінітивів; словотвірна категорія фемінітивів; словотвірна парадигма фемінітивів*. Спостереження над цими ТС дозволяють твердити, що їхня семантична структура становить суму значень складових компонентів.

До другої групи належать ТС, які характеризуються більшим ступенем семантичної цілісності, порівняно з ТС першої групи. Це зумовлено тим, що один чи кілька компонентів таких ТС не є власне лінгвогендерологічними термінами. Так, у складі трикомпонентних ТС виділяємо:

а) загальнозживану лексику, наприклад: *жіноча агентивно-особова назва; жіноча вербальна поведінка; чоловіча мовленнєва поведінка; андрогінні риси спілкування; чоловіча агентивно-особова назва; чоловіча родо-особова назва; лінгвістична рівність статей; мовне позначення жінки; нефемінізоване позначення жінки; феміністська критика мови; гендерно чутлива мова; гендерно коректна мова; гендерно чутливе писмо; гендерно чутливий підхід; андроцентрично зорієнтована мова;*

б) лексику обмеженого вживання, переважно книжну, напр.: *гендерно маркований агентив; гендерно толерантний підхід; гендерно маркована лексика; гендерно маркована лексема; жіночий маркер статі; чоловічий маркер статі; гендерно нейтральна мова; позитивно оцінний фемінітив; негативно оцінний фемінітив; феміністичне реформування мови; гендерне реформування мови; стилістично маркований фемінітив; гендерні маркери мовлення; гендерний соціокультурний стереотип; статєва дискримінація в мові; гендерно паритетна мова; гендерний мас-медійний дискурс; концептуальний гендерний клас; лексичний гендерний компонент; маскулінна концептуальна одиниця; мовна гендерна репрезентація; морфологічні гендерні асиметрії; семантичні гендерні асиметрії; словотвірна фемінізувальна модель; фемінна концептуальна одиниця; чоловіча комунікативна тактика; андроцентрична структура мови; гендерна асиметрія в мові; двостатєва формула номінації; лінгвальна категорія жіночості; лінгвістичне конструювання гендеру; гіпотеза лінгвістичної відносності; маскулінізм у генералізуальному значенні; гендерно маркований компонент; ареальна фемінітивна лексика; жіноча комунікативна тактика; гендерно інклюзивна мова.*

Ці словосполучення утворені лексико-семантичним способом: один чи декілька їх компонентів шляхом звуження обсягу значення починають виконувати термінологічну функцію.

Опозиція «термін-нетермін» також є суттєвою і для семантичної цілісності багатокомпонентних терміносполучень. Так, у складі аналізованих одиниць виділяємо групу ТС, які характеризуються мінімальним ступенем семантичної цілісності; усі складові таких ТС – терміни: *словотвірний фемінатив демаскулінного типу; моційний корелят відмаскулінного типу; стилістично забарвлена фемінітивна лексика; стилістично нейтральна фемінітивна лексика; аугментативна назва особи жіночої статі; демаскулінний номінант особи жіночої статі; демінутивна назва особи жіночої статі; особовий іменник-маскулінізм у генералізуальному значенні.*

Друга група терміносполучень характеризується більшим ступенем семантичної цілісності, до їхнього складу можуть уходити:

а) слова загальнозживаної лексики, напр.: *новітнє фемінізоване позначення жінки;*

б) лексика обмеженого вживання, переважно книжна: *гендерно маркована неологічна одиниця; гендерно маркована оказіональна одиниця; гендерно релевантна мовна форма; гендерно релевантний текстовий фрагмент; фемінізоване статусне найменування жінки; фемінінна назва кваліфікативного типу; фемінінна назва оцінного типу; феміністичні стратегії мовного впливу; соціально зумовлена фемінітивна лексика; гендерно маркована одиниця мови чоловічої референції; гендерно маркована одиниця мови жіночої референції; лексична номінативна гендерно маркована одиниця мови; фразеологічна номінативна гендерно маркована одиниця мови.*

Висновки. Підсумовуючи сказане, констатуємо, що будь-яке ТС є семантично цілісною конструкцією, проте ступінь семантичної цілісності залежить від того, до якої лексичної підсистеми належать його компоненти. Запропонована класифікація ТС ТСГЛІ за ступенем семантичної цілісності ґрунтується на опозиції «термін-нетермін». Аналізована терміносистема, перебуваючи на стикові мовознавства й гендерних

досліджень як міждисциплінарного наукового напрямку, активно розвивається, залучаючи до свого складу терміноодиниці цих наукових галузей, які набувають специфічних ознак системності тільки в досліджуваній. Саме цим фактом пояснюється переважання дво- та трикомпонентних ТС, усі складники яких є мовознавчими або гендерологічними термінами. Зі збільшенням кількості компонентів збільшується й кількість ТС, один або кілька компонентів належать до неспеціальної лексики; поодинокими є приклади ТС, жоден із компонентів яких не є терміном. Аналітичні номінації, у складі яких є неспеціальні слова, відзначаються зв'язністю значень; формальна розкладність є ознакою ТС, усі складові яких – терміни. Результатом аналізу ТС ТСГЛ також є констатація наявності прямого зв'язку між семантикою та граматичною структурою терміносполучень. Так, терміни зі складною семантичною структурою репрезентовані багатоконпонентними ТС (від чотирьох і більше членів). Семантична структура дво- та трикомпонентних ТС є простішою. Таким чином, наголошуємо на тому, що семантична та граматична структури ТС тісно пов'язані між собою.

Список використаних джерел:

1. Гендер для медій : підруч. із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / Л. Малес та ін. Київ : Критика, 2013. 219 с.
2. Іващишин О.М. Структурні особливості та семантична диференціація термінів-словосполучень у науково-технічних текстах. *Іноземна філологія*. 1996. Вип.109. С.41 – 44.
3. Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. Київ : Вид-во КДУ, 1970. 308 с.
4. Михайлишин Б.П. Лексикалізація як лінгвістичне явище. *Система і структура східнослов'янських мов*: міжкaf. зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 1998. С. 73–79.
5. Склад і структура термінологічної лексики української мови / А. Крижанівська та ін. Київ : Наук. думка, 1984. 194 с.
6. Словник гендерних термінів / уклад. З. В. Шевченко. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=J8tBDwAAQBAJ&pg=PA49&lpg=PA49&dq#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 15.12.2022).
7. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наук. думка. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 17.12.2022).
8. Удовиченко Г.М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові. Київ : Наук. думка, 1968. 227 с.
9. Філософський енциклопедичний словник / ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 743 с.
10. Чуєшкова О.В. Структурно-граматична будова термінів терміносистеми гендерної лінгвістики. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Київ. Том 33 (72). № 4. Том 1. 2022. С.82–87. DOI:10.32838/2710-4656/2022.4.1/16

References:

1. Gender for the media [Gender for the media]: pidruch. iz hendernoї teorii dlia zhurnalistyky ta inshykh sotsiohumanitarnykh spetsialnostei / L. Males ta in. Kyiv : Krytyka, 2013. 219 p. [in Ukrainian].
2. Ivashchyshyn, O.M. (1996). Strukturni osoblyvosti ta semantychna dyferentsiatsiia terminiv-slovo-spoluchen u naukovotekhnichnykh tekstakh [Structural features and semantic differentiation of terms-phrases in scientific and technical texts]. *Inozemna filolohiia*. 1996. Vyp. 109. P. 41–44 [in Ukrainian].
3. Koval, A.P. (1970). Naukovyi styl suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Struktura naukovoho tekstu [Scientific style of modern Ukrainian literary language. The structure of a scientific text]. Kyiv : Vyd-vo KDU, 1970. 308 p. [in Ukrainian].
4. Mykhailishyn, B.P. (1998). Leksykalizatsiia yak lnhvystychnе yavysheche [Lexicalization as a linguistic phenomenon]. *Systema i struktura skhidnoslovianskykh mov*: mizhkaf. zb. nauk. prats / Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova. Kyiv, 1998. P. 73–79 [in Ukrainian].
5. Sklad i struktura terminolohichnoi leksyky ukrainskoi movy [Composition and structure of the terminological vocabulary of the Ukrainian language] / A. Kryzhanivska ta in. Kyiv : Nauk. dumka, 1984. 194 p. [in Ukrainian].
6. Slovyk hendernykh terminiv [Dictionary of gender terms] / ukklad. Z. V. Shevchenko. Cherkasy : Vydavets Chabanenko Yu., 2016. 336 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=J8tBDwAAQBAJ&pg=PA49&lpg=PA49&dq#v=onepage&q&f=false> [in Ukrainian].
7. Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 tomakh. Kyiv : Nauk. dumka. URL: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
8. Udovychenko, H. M. (1968). Slovo-spoluchennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi [Word combinations in modern Ukrainian literary language]. Kyiv : Nauk. dumka, 1968. 227 p. [in Ukrainian].
9. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovyk [Philosophical encyclopedic dictionary] / red. V.I. Shynkaruk. Kyiv : Abrys, 2002. 743 p. [in Ukrainian].
10. Chuieshkova, O.V. (2022). Strukturno-hramatychna budova terminiv terminosystemy hendernoї lnhvystyky [Structural and grammatical structure of the terms of the term system of gender linguistics]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia : Filolohiia. Zhurnalistyka*. Kyiv. Tom 33 (72). № 4. Tom 1. 2022. P. 82–87. DOI:10.32838/2710-4656/2022.4.1/16 [in Ukrainian].